ΤΟ ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΝ ΤΕΜΠΛΟΝ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΤΟΥ ΤΩΝ ΚΑΡΥΩΝ

Εἰς ἄρθρον του δημοσιευθὲν εἰς τὰ Πρακτικὰ τοῦ 5ου Διεθνοῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου τῆς Ρώμης [1], ὁ μακαρίτης καθηγητὴς Louis Bréhier ἐπραγματεύθη περί τινων βυζαντινῶν, μαρμαρίνων τέμπλων σῳζομένων εἰσέτι κατὰ χώραν ὄπισθεν τῶν ξυλογλύπτων τέμπλων τῆς Τουρκοκρατίας εἴς τινα καθολικὰ μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους [2]. Ἐκ τῶν τέμπλων τούτων ὁ Bréhier περιγράφει ὁπωσδήποτε λεπτομερῶς — πλὴν ἄνευ φωτογραφίας ἢ σχεδίου — μόνον τὸ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, πολὺ δὲ συνοπτικώτερον καὶ παρεμπιπτόντως ὁμιλεῖ καὶ περὶ τῶν τέμπλων τῶν Μονῶν Ξενοφῶντος καὶ Λαύρας καὶ τέλος τοῦ Πρωτάτου τῶν Καρυῶν [3].

Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου κάμνει σχετικῶς μακρότερον λόγον ὁ Bréhier, χωρὶς ὅμως καὶ πάλιν νὰ παράσχῃ φωτογραφίαν τινα ἢ σχέδιον αὐτοῦ, οὐδὲ κἂν ν' ἀναφέρῃ τὰς διαστάσεις του. Ὄχι δὲ μόνον ἀτελῶς περιγράφει ὁ Bréhier τὸ τέμπλον τοῦ Πρωτάτου — ἀφ' οὗ παραλείπει νὰ κάμῃ οἱονδήποτε λόγον περὶ τῶν ἄκρων αὐτοῦ τμημάτων καὶ περὶ τῶν δύο ἐπὶ τῶν ἀντιστοίχων πεσσῶν προσκεκολλημένων προσκυνηταρίων του, — ἀλλὰ καὶ ἐσφαλμένως, ἀφ' οὗ λέγει π.χ. ὅτι τὸ ἐπιστύλιόν του δὲν ὑπάρχει πλέον [4], ἐν ᾧ τοῦτο ὑφίσταται ἀκέραιον! Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους ἐνόμισα καλόν, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἐργασιῶν ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν ἀρχικήν του μορφὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Πρωτάτου ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας Ἀναστηλώσεως, ἣν διευθύνω, νὰ ἐπιληφθῶ τῆς ἀκριβεστέρας μελέτης, φωτογραφήσεως καὶ σχεδιάσεως τοῦ εἰρημένου τέμπλου, ταύτης δὲ τὰ πορίσματα ἐκθέτω ἐνταῦθα μετὰ τῶν λεπτομερῶν σχεδίων καὶ φωτογραφημάτων, ἅτινα κατώρθωσα νὰ λάβω ἀπομακρύ-

---

[1] Atti del V Congresso internazionale di Studi Bizantini, Roma 1940. L. Bréhier, Clôtures de chœur dans les monastères de l'Athos, σ. 46-56.

[2] Τὰ μαρμάρινα ταῦτα τέμπλα εἶχεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1891 παρατηρήσει καὶ ὁ H. Brockhaus, ὅστις καὶ ποιεῖται μνείαν αὐτῶν ἐν τῷ ἔργῳ του Die Kunst in den Athosklöstern, Leipzig 1891, σ. 40 ἑξ.

[3] Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μονῶν μαρμάρινον τέμπλον διατηρεῖται καὶ εἰς τὸ καθολικὸν τῆς Μ. Χελανδαρίου, ὅπερ διέφυγε τὸν Bréhier.

[4] Ἔνθ' ἀν., σ. 49 : l'entablement a disparu.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 10:32:12 EEST - 167.114.118.212

νας, ὅσον ἦτο δυνατόν, τὰ κάτω καί τινα τῶν ἄνω τμημάτων τοῦ ἀμέσως ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ μαρμαρίνου τέμπλου προσκεκολλημένου μεταγενεστέρου ξυλογλύπτου.

Τὸ μαρμάρινον λοιπὸν τέμπλον τοῦ Πρωτάτου εἶναι τοποθετημένον ἐγκαρσίως τοῦ ναοῦ καὶ δὴ ὀλίγον (0,255) πρὸ τοῦ τέρματος τῶν τοίχων, οἵτινες χωρίζουσι τὸ κυρίως ἱερὸν ἀπὸ τῆς προθέσεως καὶ τοῦ διακονικοῦ (εἰκ. 1). Διαιρεῖται ἑπομένως τὸ ὅλον τέμπλον διὰ τῶν ὀλίγον προβαλλόντων μετώπων τῶν εἰρημένων τοίχων — ἅτινα καὶ φέρουσι τὰ εἰρημένα προσκυνητάρια — εἰς τρία μέρη: ἓν μέσον μεγαλύτερον, μήκους 6,83 μ. καὶ δύο ἑκατέρωθεν αὐτοῦ μικρότερα, ἅτινα σήμερον μὲν ἔχουσι πλάτος μόνον 1,30 μ. ἀρχικῶς ὅμως ἦσαν πολὺ πλατύτερα (2,10). Προκύπτει δ' ἡ διαφορὰ αὕτη ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι παρέστη κάποτε ἀνάγκη ὑποστηρίξεως τῶν τόξων, ἅτινα γεφυροῦσι τὰ κενὰ τῶν κλιτῶν τῆς προθέσεως καὶ τοῦ διακονικοῦ, χάριν δὲ τῆς ὑποστηρίξεως ταύτης κατεσκευάσθη δεύτερον, ὁμόκεντρον, ἐσωτερικὸν τόξον, πλάτους 0,40 μ. ἕνεκα τοῦ ὁποίου τὸ ἄνοιγμα τῆς προθέσεως καὶ τοῦ διακονικοῦ ἐμειώθη κατὰ 0,80 μ. Διὰ τῆς κατασκευῆς δὲ τῶν ποδαρικῶν τοῦ εἰρημένου τόξου ἐκαλύφθησαν τὰ ἀντίστοιχα τμήματα τῶν ἄκρων τμημάτων τοῦ τέμπλου καὶ κυρίως τὸ ἐπιστύλιον αὐτοῦ [1], ὡς φαίνεται ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς κατόψεως (εἰκ. 1) καὶ τῆς προσόψεως διὰ τῶν γραμμάτων Α, Α (εἰκ. 1).

Ἄς ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν ἑκάστου τῶν τμημάτων τοῦ τέμπλου.

Α) *Μέσον τμῆμα.* Τὸ τμῆμα τοῦτο (ὡς καὶ τὰ δύο πλάγια) βαίνει ἐπὶ μιᾶς μόνον χαμηλῆς βαθμίδος [2]. Εἰς τὸ μέσον του ἀφίνει στενὸν (0,96) ἄνοιγμα διὰ τὴν Ὡραίαν Πύλην, πλαισιουμένην ἑκατέρωθεν ὑπὸ δύο χαμηλῶν τετραγώνων σταθμῶν στεφομένων ὑπὸ ἡμισφαιρικοῦ «μήλου» καὶ χρησιμευόντων, ὡς συνήθως, πρὸς στερέωσιν τῶν ξυλίνων βημοθύρων. Ἀμέσως ὄπισθεν τῶν σταθμῶν τούτων ἵστανται τετράγωνοι πεσσίσκοι πλάτους 0,22 καὶ ὕψους 1,275 μ., ἐφ' ὧν βαίνουσιν ἄνευ βάσεως κυλινδρικοὶ κορμοὶ κιόνων, στεφόμενοι ὑπὸ τεκτονικῶν (λεβητοειδῶν) κιονοκράνων (εἰκ. 1). Ὅμοιοι πεσσίσκοι, φέροντες ὅμως ἄνω ὀκταγώνους κίονας μεθ' ὁμοίου σχήματος κιονοκράνων, ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὰ δύο ἄκρα τοῦ μέσου τμήματος (εἰκ. 1). Τὰ μεταξὺ τῶν πεσσίσκων κενὰ φράσσονται δι' ἐπιμήκων, μονολίθων θωρακίων

---

[1] Τὸ ἐντὸς τοῦ ποδαρικοῦ ἐνεκτισμένον ἐπιστύλιον διακρίνεται εἰσέτι σαφέστατα εἰς τὸ τέμπλον τοῦ διακονικοῦ.

[2] Ὡς γνωστὸν τὰ βυζαντινὰ τέμπλα δὲν ὑψοῦντο, ὡς τὰ σημερινά, ἐπὶ τριβάθμου κρηπῖδος, ἀλλ' ἔβαινον ἐπὶ μιᾶς μόνον χαμηλῆς βαθμίδος. Δὲν ἔφερον δ' ἐπίσης τὰ βυζαντινὰ τέμπλα ποτὲ πρὸ τῆς Ὡραίας Πύλης καὶ τὸ ἡμικυκλικὸν πλατύσκαλον, ὅπερ συνηθίζεται σήμερον.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 10:32:12 EEST - 167.114.118.212

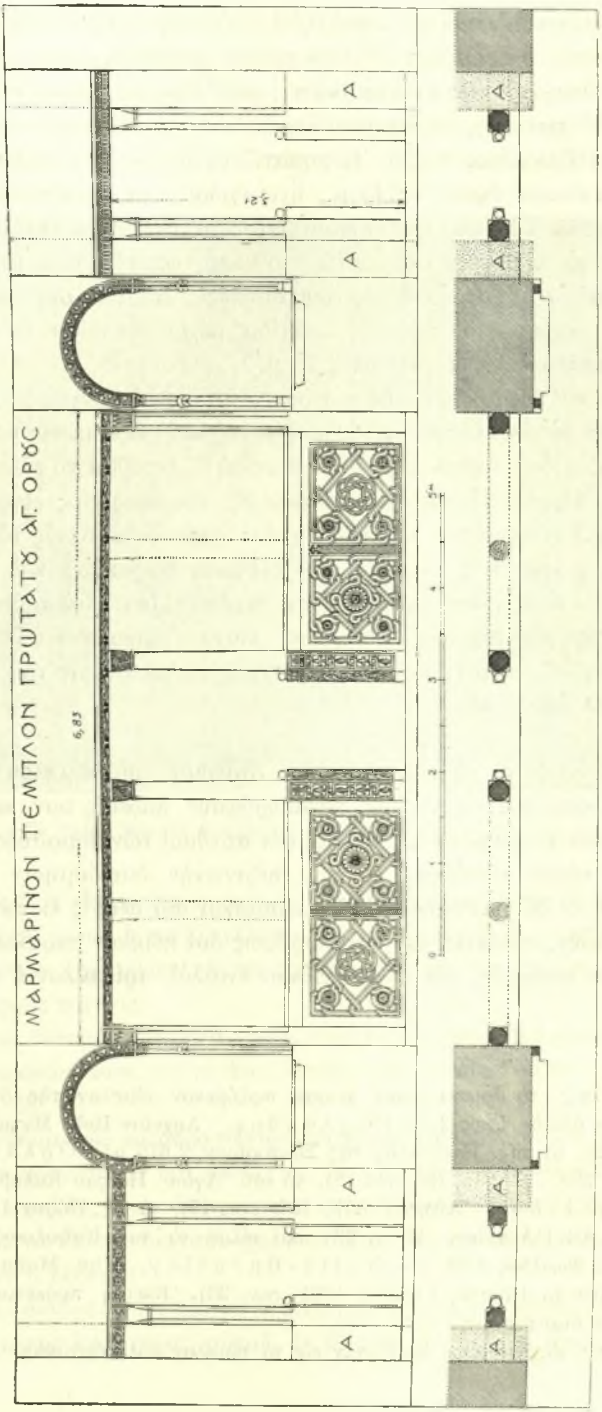

Εἰκ. 1. – Ὁριζοντία τομὴ καὶ πρόσοψις τοῦ μαρμαρίνου τέμπλου τοῦ Πρωτάτου τῶν Καρυῶν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 10:32:12 EEST - 167.114.118.212

ὕψους 1,14 μ. τοποθετημένων κατὰ 0,08 μ. ἐσώτερον τῆς ἐξωτερικῆς παρειᾶς τῶν πεσσίσκων, στεφομένων δ᾽ ὑπὸ κοίλου κυματίου ὕψ. 0,19 καὶ ἐξοχῆς 0,08. Τέλος ὑπεράνω τῶν κιόνων βαίνει, καθ᾽ ὅλον τὸ μῆκος τοῦ μέσου τμήματος, λεπτὸν σχετικῶς, λοξότμητον ἐπιστύλιον ὕψ. 0,15 καὶ ἐξοχῆς 0,15 μὲ πλάτος εἰς τὸ ἄνω μέρος 0,525. Ἐσχηματίζετο λοιπὸν ἐν συνόλῳ μία ἐλαφρὰ κιονοστοιχία ὁλικοῦ ὕψους 3,345 μ., ἥτις ἐχώριζε τὸ πρεσβυτέριον ἀπὸ τοῦ ὑπολοίπου ναοῦ. Τὸ ὕψος τῆς κιονοστοιχίας ταύτης εἶναι ἐνταῦθα σχετικῶς μέγα (3,21 ἀπὸ τῆς κάτω ἐπιφανείας τοῦ ἐπιστυλίου), διότι μέγα εἶναι καὶ τοῦ ὅλου ναοῦ τὸ ὕψος, ἐν ᾧ εἰς τοὺς συνήθεις βυζαντινοὺς ναοὺς τὸ ὕψος τοῦ τέμπλου μετρούμενον ἀπὸ τῆς βαθμίδος μέχρι τῆς κάτω ἐπιφανείας τοῦ ἐπιστυλίου σπανίως ὑπερβαίνει τὰ 2,70 μ. [1].

Καὶ τὰ μὲν κάτω μέρη τῆς κιονοστοιχίας ἐφράσσοντο δι᾽ ἀναγλύπτων θωρακίων, τὰ δὲ ἄνω ἔμενον κενά, κλειόμενα καθ᾽ ὡρισμένας μόνον φάσεις τῆς λειτουργίας διὰ συρτῶν βήλων [2]. Ἐπειδὴ δ᾽ ἐνταῦθα τὸ πλάτος τῶν ἑκατέρωθεν τῆς Ὡραίας Πύλης ἀνοιγμάτων τῆς κιονοστοιχίας εἶναι ἀσυνήθως μέγα (2,46 μ.) δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι παρενεβάλλετο εἰς τὸ μέσον, ἤτοι ὑπεράνω τῆς χωριστικῆς γραμμῆς τῶν διδύμων θωρακίων καὶ τρίτος κίων, ὁπότε ὅλα τὰ ἀνοίγματα ἀποβαίνουσι περίπου ἴσα. Διὰ τοῦτο ἐσχεδίασα δι᾽ ἐστιγμένης γραμμῆς ἕνα ἐνδιάμεσον κίονα ἑκατέρωθεν (εἰκ. 1), οὗτινος ὅμως τὴν ἀσφαλῆ ὕπαρξιν μόνον ἡ ὁλοσχερὴς ἀπομάκρυνσις τοῦ ξυλογλύπτου τέμπλου θέλει ἀποδείξει.

Ἡ διακόσμησις. Τὰ περιγραφέντα στοιχεῖα τοῦ τέμπλου ἔχουσι τὰς πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα βλεπούσας κατακορύφους παρειάς των κεκοσμημένας δι᾽ ἀναγλύπτων κοσμημάτων. Οὕτω οἱ μὲν σταθμοὶ τῶν βημοθύρων κοσμοῦνται διὰ τοῦ τόσον συνήθους εἰς τὴν βυζαντινὴν διακόσμησιν κυματιστοῦ ἡμιανθεμίου, οἱ δὲ γειτονικοὶ αὐτῶν πεσσίσκοι διὰ σειρᾶς ἐκ πέντε ἐπαλλήλων τετραγώνων, συνδεομένων κατακορύφως διὰ κόμβων περιβαλλόντων τῶν μὲν ἀνωτέρων σταυρόν, τῶν δ᾽ ὑπολοίπων ἐναλλὰξ τρίφυλλον ἢ φύλλον φοί-

---

[1] Οὕτω π.χ. τὸ ἄριστα κατὰ χώραν σῳζόμενον τέμπλον τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀπιδιᾶς ἔχει ὁλικὸν ὕψος 2,68 (Ὀ ρ λ ά ν δ ο ς, Ἀρχεῖον Βυζ. Μνημ. Ἑλλ., Α΄, σ. 127, εἰκ. 2), τὸ τῆς Ἐπισκοπῆς τῆς Σαντορήνης 2,615 μ. (Ὀ ρ λ ά ν δ ο ς, Ἀρχ. Βυζ. Μνημ. Ἑλλ., Ζ΄, σ. 193, εἰκ. 8), τὸ τοῦ Ἁγίου Πέτρου Καλυβίων Κουβαρᾶ 2,50 μ. (Ὀ ρ λ ά ν δ ο ς, Ἀθηνᾶ, ΛΕ΄, 187, εἰκ. 17), τὸ τῆς Πόρτα Παναγιᾶς τῶν Τρικκάλων 2,601 (Ἀρχεῖον, Α΄, σ. 28) καὶ τέλος τὸ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκᾶ Φωκίδος 3,33 (S c h u l t z - B a r n s l e y, The Monastery of St Luke of Stiris in Phocis, London 1901, πίν. 23). Ἐπειδὴ πρόκειται πάλιν περὶ ναοῦ μεγάλων διαστάσεων.

[2] Εἰκόνες, ὡς γνωστόν, ἐτέθησαν εἰς τὸ τέμπλον πολὺ ἀργότερον.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 10:32:12 EEST - 167.114.118.212

νικος (;). Ἀφ᾽ ἑτέρου τὰ μεγάλα, μονοκόμματα θωράκια κοσμοῦνται ἕκαστον διὰ ρόμβου ἐγγεγραμμένου ἐντὸς ὀρθογωνίου πλαισίου (εἰκ. 1 καὶ 2). Οἵ τε ρόμβοι καὶ τὰ πλαίσια σχηματίζονται διὰ τριμερῶν ταινιῶν, συνάπτονται δὲ διὰ κόμβων πρὸς μικροὺς κύκλους πληροῦντας τὰ τέσσαρα γωνιαῖα τρίγωνα καὶ περιβάλλοντας ἐναλλὰξ μικρὸν ρόδακα ἢ πυροστρόβιλον (εἰκ. 2). Τέλος

Εἰκ. 2. – Τὸ πρὸς βορρᾶν θωράκιον τοῦ μέσου τμήματος τοῦ τέμπλου.

ἐντὸς τῶν ρόμβων εἶναι ἐγγεγραμμένος ἐναλλὰξ κύκλος μετὰ τεσσάρων κόμβων περιβάλλων μέγαν δεκαεξάφυλλον ρόδακα (εἰκ. 1) ἢ τὸ γνωστὸν ἐκ τριῶν διασταυρουμένων λημνίσκων πλέγμα (εἰκ. 2), οἵτινες ἐξαιρετικῶς σχηματίζονται διὰ διμεροῦς ταινίας.

Ἕκαστον δίδυμον θωράκιον χωρίζεται ἐν τῷ μέσῳ διὰ ταινίας κοσμουμένης μὲ ψαροκόκκαλον, εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ ὁποίου εἶναι γεγλυμμένος σταυρὸς (εἰκ. 2).

Ἐκ τῶν ἐλαφρῶς κολουροπυραμιδοειδῶν κιονοκράνων τῶν 4 κιόνων τὰ μὲν δύο ἄκρα κοσμοῦνται διὰ σειρᾶς ὀρθίων λογχοειδῶν φύλλων (εἰκ. 1), τὰ δὲ μέσα δι᾽ ὑψηλῶν λίαν ἐσχηματοποιημένων ἀνθεμίων, φερόντων εἰς τὸ μέσον, ἤτοι κατὰ τὰς γωνίας, στέλεχος καταλῆγον εἰς κῶνον πίτυος, ὡς ἡ παρακειμένη εἰκὼν 3 δεικνύει.

Τέλος τὸ συνδέον τοὺς κίονας λοξότμητον ἐπιστύλιον φέρει ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ ἔξω κεκλιμένης ἐπιφανείας αὐτοῦ, ἐν ἐξέργῳ ἀναγλύφῳ ἄνω μὲν ταινίαν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 10:32:12 EEST - 167.114.118.212

ἐκ φύλλων δάφνης κάτω δὲ κυματιστὸν βλαστόν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκφύονται ἐναλλὰξ ἡμιανθέμια καὶ δύο βότρεις (εἰκ. 4).

Β) *Ἄκρα τμήματα.* Τὰ πολὺ στενότερα ἄκρα τμήματα τοῦ τέμπλου φέρουσι καὶ αὐτὰ στενὴν πύλην ἐν τῷ μέσῳ (ἄνοιγμα προθέσεως 0,64, διακονικοῦ 0,72 μ.) πλαισιουμένην ἀπὸ δύο σταθμοὺς στεφομένους ἄνω διὰ τοῦ

Εἰκ. 3. - Ἓν τῶν κιονοκράνων τῶν μέσων κιόνων.

συνήθους «μήλου». Παραπλεύρως τῶν σταθμῶν τούτων ἵστανται τετράγωνοι πεσσίσκοι (ὕψ. 1,30) φέροντες ἐκ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου εἰργασμένους ὀκταγώνους κιονίσκους στεφομένους μὲ ὀκτάγωνα ὡσαύτως κιονόκρανα. Ἐπὶ τῶν κιονίσκων βαίνει καὶ ἐδῶ λοξότμητον ἐπιστύλιον, ὅπερ εἶναι εἰργασμένον ἐπὶ ἀρχαίου ἀμφικιονίσκου. Τὸ ὅλον ὕψος εἰς μὲν τὸ διακονικὸν ἰσοῦται πρὸς τὸ τοῦ τέμπλου τοῦ μέσου τμήματος (3,36 μ.) ἐν ᾧ εἰς τὴν πρόθεσιν εἶναι κατά τι χαμηλότερον.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν διακόσμησιν τῶν ἄκρων τμημάτων αὕτη εἶναι λιτοτάτη, περιοριζομένη μόνον εἰς τὸ ἐπιστύλιον, ὅπερ εἰς μὲν τὴν πρόθεσιν κοσμεῖται διὰ διπλοῦ ἤτοι συμπλεκομένου κυματιστοῦ βλαστοῦ, οὗτινος τὰ καθ' ἕκαστον στοιχεῖα πληροῦνται διὰ σταυροῦ (ἐν τῷ μέσῳ), ῥοδάκων καὶ ἄλλων φυτικῶν θεμάτων, εἰς δὲ τὸ διακονικὸν διὰ τοῦ γνωστοῦ «μικρασια-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 10:32:12 EEST - 167.114.118.212

τικοῦ», κατὰ τὸν Strzygowski [1], κοσμήματος, ἤτοι τοῦ ἀποτελουμένου ἐκ σειρᾶς διδύμων κιονίσκων, συνδεομένων ἄνω διὰ τόξων, περικλειόντων δὲ φύλλον ἐσχηματοποιημένης ἀκάνθης (εἰκ. 1).

Γ) *Προσκυνητάρια.* Ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν οἱ χωρίζοντες τὰ τμήματα τοῦ τέμπλου τοῖχοι ἔφερον κατὰ τὰ μέτωπα αὐτῶν ἀνὰ ἓν προσκυνητάριον,

Εἰκ. 4. - Διακόσμησις τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ μέσου τμήματος τοῦ τέμπλου.

ἀρχόμενον ἀπὸ ὕψους ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸ τῆς στέψεως τῶν θωρακίων (εἰκ. 1). Ὡς βάσις τῶν προσκυνηταρίων — ἀλλὰ πολὺ στενὴ σχετικῶς — χρησιμεύει κοῖλον κυμάτιον ὕψους 0,14 (εἰκ. 1). Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ὑπόλοιπα τμήματα τοῦ τέμπλου, ἅτινα, ὡς εἴπομεν, εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου μαρμάρινα, τὰ προσκυνητάρια εἶναι κατεσκευασμένα ἐκ γύψου. Τοῦτο οὐδόλως πρέπει νὰ μᾶς ξενίσῃ ἐνθυμουμένους, ὅτι καὶ τέμπλα [2] ὁλόκληρα κατεσκευάζοντο ἐκ γύψου κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὡς καὶ φεγγίται [3] παραθύρων καὶ κοσμῆται [4] (γεῖσα).

Συντίθενται δὲ τὰ προσκυνητάρια ἐκ δύο διδύμων ἡμικιονίσκων, συνα-

---

[1] Wiener Studien, τ. XXIV, σ. 1 ἑξ., καὶ πίν. V (Πέργαμος καὶ Μαγνησία).

[2] Πρβλ. τοιαῦτα ἰδίᾳ ἐν Ἠπείρῳ, ὡς π.χ. τὸ τέμπλον τῆς παρὰ τὸ Βουλγαρέλι Κόκκινης Ἐκκλησιᾶς (Ὀρλάνδος, Ἠπειρωτικὰ Χρονικά, τ. Β΄, σ. 164 καὶ εἰκ. 20) καὶ τὰ εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων εὑρισκόμενα γύψινα θωράκια τέμπλου ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς Πετροβίτσας. Πεσσίσκος δὲ τέμπλου γύψινος εὕρηται, κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐπιμελητοῦ Σ. Δάκαρη, καὶ εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν ναὸν τῆς Μοσπίνας.

[3] Π.χ. οἱ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ Φωκίδος (11ου αἰ.) (πρβλ. Schultz-Barnsley, The monastery of St Luke of Stiris in Phocis, London 1901, σ. 26) καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Βουλγαρελίου (Ὀρλάνδος, Ἠπειρωτικὰ Χρονικά, Β΄, σ. 159 καὶ εἰκ. 8), τοῦ ναοῦ τῆς Κωστάνιανης κλπ.

[4] Παράδειγμα ὁ περιθέων τὰς γεννήσεις τῶν τεσσάρων καμαρῶν κοσμήτης τῆς Μονῆς Δαφνίου καὶ ὁ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ τρούλλου τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ Φωκίδος (Schultz-Barnsley, Ἔνθ' ἀν., πίν. 28).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 10:32:12 EEST - 167.114.118.212

πτομένων κατά τι ὑψηλότερον τοῦ μέσου τοῦ ὕψους των διὰ κόμβου, δίκην ἡνωμένων λαμπάδων καὶ στεφομένων διὰ κιονοκράνου σχήματος ἀντεστραμμένης, ἐλαφρῶς κολούρου πυραμίδος (εἰκ. 5) κοσμουμένης εἴτε διὰ δύο ἀντινώτων τριφύλλων εἴτε διὰ πενταφύλλου ἀνθεμίου (εἰκ. 5). Ἐπὶ τῶν κιονοκράνων τούτων πατεῖ ὑπερυψωμένον τόξον συνολικοῦ ὕψους 0,15 καὶ τομῆς

Εἰκ. 5. – Δίδυμος κιονίσκος τοῦ προσκυνηταρίου.

λοξῆς, φέρον ἐπὶ τῆς λοξῆς αὐτοῦ ἐπιφανείας κόσμημα ἐκ γραμμῆς τεθλασμένης (ζίγκ - ζάγκ), ἥτις δημιουργεῖ τρίγωνα πληρούμενα διὰ μικρῶν ἀνθεμίων. Τὸ ἐσωρράχιον τοῦ τόξου περιθέει σειρὰ ἡμικυκλικῶν φυλλαρίων (εἰκ. 1).

Χρονολογία κατασκευῆς. Σχετικῶς πρὸς τὴν χρονολογίαν κατασκευῆς τοῦ τέμπλου ὀρθῶς ὁ Bréhier τὸ θεωρεῖ σύγχρονον πρὸς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ ἤτοι τοῦ 10ου αἰ. Πρὸς τοιαύτην ἄλλως τε χρονολόγησιν δὲν ἀντιτίθενται καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ διακοσμητικὰ θέματα. Οὕτω τὰ ἐπὶ διδύμων κιονίσκων τοξύλλια τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ διακονικοῦ χρονολογοῦνται ὑπὸ τοῦ Strzygowski (ἔ.ἀ.) ἀπὸ τοῦ 10ου αἰ. [1]. Ἔπειτα τὸ σύμπλεγμα τῶν λημνί-

[1] Τὸ θέμα τῶν ἐπὶ διδύμων κιονίσκων τοξυλλίων ἀπαντᾷ καὶ κατὰ τοὺς ἑπομένους πέντε αἰῶνας εἴς τε ἐπιστύλια τέμπλων (Μυστρᾶ, Ἀπιδιᾶς κλπ.) καὶ εἰς ἄλλα διακοσμητικὰ ἢ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 10:32:12 EEST - 167.114.118.212

σκων [1] καὶ οἱ ἐγγεγραμμένοι ῥόμβοι εἰς τὰ θωράκια τοῦ μέσου τμήματος ἀπαντῶνται ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 11ου αἰ. εἰς τὸ τέμπλον καὶ τὰς ποδιὰς τῶν παραθύρων τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τῆς Φωκίδος [2]. Τέλος τοῦ ἐπιστυλίου ὁ κυματιστὸς βλαστὸς ἐμφανίζεται ἤδη ἀπὸ τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς. Ὄχι δὲ μόνον τὰ θέματα ἀλλὰ καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς ἐκτελέσεώς των, ἰδιαιτέρως ἁδρὰ εἰς τὰ κιονόκρανα καὶ ἔξεργος εἰς τὰ ἐπιστύλια, οὐδόλως ἀπάδουσι πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ 10ου αἰ. χρονολόγησιν τοῦ τέμπλου.

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

---

[1] Καὶ τῶν λημνίσκων τὸ σύμπλεγμα συναντᾶται ἀργότερον, ὡς π.χ. εἰς σαρκοφάγον τῆς Ἀπιδιᾶς (Ὀ ρ λ ά ν δ ο ς, Ἀρχ. Βυζ. Μνημ. Ἑλλ., Α' [1935], σ. 132, εἰκ. 7) κλπ.

[2] S c h u l t z - B a r n s l e y, The monastery of St Luke of Stiris, πίν. 15 καὶ 22.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 10:32:12 EEST - 167.114.118.212